

רבי אליהו קלצקין

199/98

התאריך

התאריך

התאריך

א.

גאון בילדותו

הוא נולד גדל והתחנך במשפחה של לומדי תורה, בעלי תריסין במקרא, במשנה, בהלכה ואגדה. עריסתו עמדה בבית בו לא פסק קול תורה מעולם. עם נשימתו הראשונה נשם לתוכו אורה של תורה וצלילי תויות דאביי ורבא חדרו לאזניו מיומו הראשון.

אביו רבי נפתלי הירץ נולד לאביו רבי נתן, בראש השנה של שנת תקפ"ג, בהיותו כבן שמונה גלה למקום תורה בעירום ובחוסר כל בתחילה למינסק, ולאחר מכן לוילנא, ושמע תורה מפיו ראשי ישיבותיה. בשנת תקצ"ז, בהיותו כבן חמש עשרה הגיע לפרשבורג ושם יצק מים על ידי מרן בעל ה"חחם סופר" למעלה משלוש שנים. עשר שנים אחרי כן נתמנה כרב בעיר אושפול שבקובנה, בה ישב שבע שנים, משם עלה לכהן כרב בעיר שימבורג שב-קורלנד, בקהלה זו ישב שלושים ושבע שנים ועסק בתורה. עסקי הקהלה לא היו רבים והם לא הטרידו אותו מלמודו יתר על המדה. קהילות מוסקבה ופטרבורג הציעו לו את כסא רבנותן אך הוא דחה אותן כדי שלא ייבטל מלמודו.

רבי נפתלי היה גינו של הגאון רבי יעקב ריישר בעל "חוק יעקב" ו"שבות יעקב". הבנים והנכדים לא ביישו את הסבא הגדול, כולם היו מופלגי תורה ולמדנים נודעים בכל רחבי ליטא, רבי נפתלי הקדיש שנים מספר גם ללמוד תורת הקבלה מפי בעל ה"צמח צדק".

שבעה בנים היו לרבי נפתלי. הוא בעצמו טיפל בחנוכם ולמד אתם יום יום,

[ריב]

הוא חינך אותם „בדרך הלמוד הישר בש"ס ופוסקים, כאשר קיבל דרכי הלמוד מרביתו הגאונים, וביתוד מהגאון אור עולם נזר ישראל מוהר"מ סופר וצ"ל, אשר כבוד א"א מו"ר הרב זכה ללמוד בישיבתו".

כל שבעת הבנים היו עלויים ידועים אך רבי אליהו עלה על גביהם, הוא נולד באשפול ביום כ"ב אב תרי"ב. אביו הקדיש זמן רב ללמוד, אך עד מהרה עבר לרשות עצמו והפתיע את כולם בכשרו ללמוד לבדו כבר בגיל צעיר מאד בלי עזרת רב.

רבי אליהו קלצקין

בילדותו היה שקוד ללמוד תורה ולא בזבז אף רגע לשוא, תמיד מצאנוהו שקוע בלמודו. בהיותו כבן ארבע עשרה היה בקיא בש"ס, באותם הימים הוא כתב „קונטרס לבאר בדרך פשט אשר התנאים והאמוראים בש"ס לטעמייהו אולי במחלוקתם ועל ידי זה נתרץ כמה קושיות וסתירות". ברוב בקיאותו וחריפותו הוא מצא שבכל דברי התנאים והאמוראים ישנה שיטה

אחידה לכל אחד מהם, בחינת „לשיטתו" המקיף את כל הש"ס.

המלבי"ם ראה בידי הנער את הקונטרס, והוא כתב עליו „מה שנוגע ללימוד ובקיאות וחריפות הוא כמעט יחיד בדור הזה, בקי בכל הש"ס ונושאי כליהם כאחד הגאונים, והחמדתו פלאית והוא איש פלאי. גם ראיתי ספריו אשר חיבר, ונסיתיו במסה, ואין עט בידי לבאר בפירוש מה יקר הכלי הזה, הוא איש ירא שמים גדול ודרכו בקדושה וטהרה". כאשר נכתבו דברים אלה היה רבי אליהו בחור כבן עשרים.

בעל החתם סופר זיע"א

אביו ואמו עודדו אותו בלמודו, אף כי לא היה זקוק ביותר לעידוד זה, כי השקיע את כל עצמיותו בלמוד התורה יומם ולילה. מסופר כי לאמו היתה „מגילת יוחסין“ עתיקה ביותר, אך משנודע הדבר לבנים היא שרפה אותה ואמרה: „חוששת אני שמא יסמכו הבנים על המאמר „התורה מחזרת על אכסניא שלה“ ולא יהיו הוגים בתורה, מוטב להם שלא יידעו על יחוס, ולא ירגישו עצמם פטורים מעמלה של תורה“.

ב. ילד פלאים

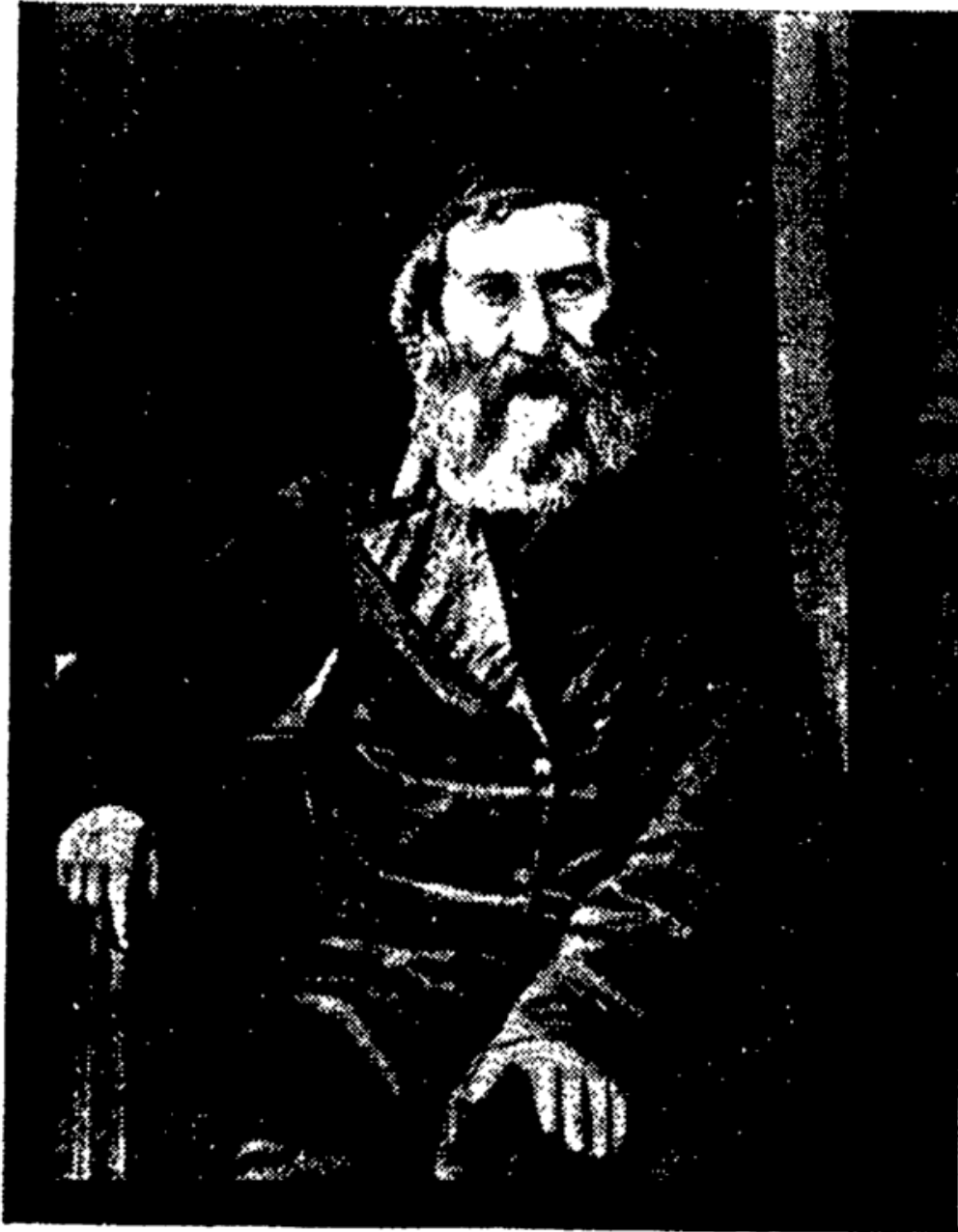
עד מהרה יצא שמו כילד פלאים. נער בר מצוה היודע את כל השי"ס על בוריו לא היה חזון נפרץ, אף באותם הימים, ובהיותו כבן שלש עשרה נתן לו ר' נחמן יעקובסון את בתו לאשה. אך זיווג זה לא עלה יפה, חותנו היה עשיר שעלה לגדולה בעקבות זכיה בגורל, וכדרך כמה מעשירי ישראל אז שאף לרכוש לו בכספו אחד העלויים המצוינים כחתן לבתו, הוא הושיב אותו בביתו בחדר מיוחד, כדי שלא יפריעו לו בלימודו, ועל יד הדלת העמיד שוער שלא יתן לאיש להכנס אליו רק להציץ דרך חור המנעול. רק כאשר היו מזדמנים לעיר גדולי הרבנים היה מאפשר להם לשוחח עם הנער. בין גדולי התורה שבילו עם הנער שעות ספורות היה הגרמני"ל דיסקין, שהיה רבה של שקלוב באותם הימים.

אחרי ישיבה קצרה בשקלוב יצאה משפחת יעקובסון לפטרבורג והשתקעה שם, אך חיי הכרך הגדול השפיעו על בית יעקובסון לזלזל במסורת אבות עד שנסחף בורם ההתבוללות. לא עברו שנים מרובות והוא התגרש מאשתו, שהתרחקה, במקום מגוריה החדש, מאורח חיו של רבי אליהו, כרחוק מזרח ממערב.

הוא עזב את פטרבורג, שם פניו לאישישוק ולמד שם תורה בבית המדרש

[ריז]

של הפרושים. שנתיים לאחר מכן לקח לאשה את בתו של הגאון רבי ברוך מרדכי ליבשיץ, שהיה רב בסימיאטיץ, וולקוביסק, נוברדוק ושדליץ, בעל „ברית יעקב" ו„בית מרדכי", חתנו זה מתאר אותו באחד ממכתביו: „הרב הגאון הגדול חריף ובקי בש"ס ובפוסקים סיני ועוקר הרים בפלפולו". רבי אליהו כותב על אשתו באחד ממכתביו: „הרבנית החסידה, ברתא דמרון, הרב הגאון קדוש ישראל זצ"ל".

המלבי"ם זיע"א

אף אחרי חתונתו המשיך לשבת באהלי תורה ולא פסק אף רגע מלמודו. אחד מבני משפחתו מספר עליו.

„אף שהיה חלש בגופו ונתנגע עוד בימי נעוריו במחלות שונות, ביחוד גרמו לו יסורים קשים מחלת הקיבה והמיגרנה (כאב ראש), לא ידע לאות בעבודתו, עבודת גירסא ועבודת כתיבה וחיבור ספרים. בימי חורפו היה מנדד שינה מעיניו ושוקד על תלמודו כעשרים שעה ליום. בימי העמידה כִּי"ח שעות ובימי זקנתו כט"ו שעה ליום. לרוב היתה שנתו בישיבה מקופל בכסאו וראשו על גבי ספר פתוח גרדם בשלש בלילה וניעור בשש בבוקר. פעמים כשנתעורר במאוחר קצת, היה מדיין עם אשתו על שלא עוררה אותו משנתו ואומר: „כנראה רצונך שאהיה בור ועם הארץ"...

נוהר היה שלא להוציא לבטלה אף רגעים ספורים ביום, וכל הפסקה בהתמדתו הביאה אותו לידי רוגז, אפילו הפסקה על ידי שאלות קלות בדיני כשרות, שאלות יום יומיות שאינן מצריכות עיון, משום כך התנה תנאי מפורש בכתב רבנותו האחרונה בלובלין שאינו מחויב לפסוק אלא שאלות חמורות, ואילו הקלות מוטלות על הדיינים שבעיר.

פעמים היה נותן טעם לרוגזו, מנמק את סירובו ואומר: „שאלות יום יומיות כאלו מבחינת „קדירה וכף", או מחט בקורקבן, או שאלות נשים וכיוצא בהן, כשהן באות לפני הדיינים אין אלה מתלבטים בהן אלא פוסקים בלי שהיות בלא היסוסים ופקפוקים, אם מתוך שהם סומכים על זכרונם ואם אחרי הצצה קלה בשולחן ערוך, ואילו כשהשאלות מוצעות לפני, אני רואה לי חובה לעיין כראוי בספרי ראשונים ואחרונים המתחבטים בהן או בדוגמתן, לעמוד על החילוקים והדיוקים המסתעפים מן הדינים ולמצות את עמקה של הלכה, והרי כל ענינן של אותן השאלות בניגוד לשאלות של עגונות וכדומה אינו שוה בנזק הזמן וביגיע המח, ולא עוד אלא שאני משהה את הכרעתי ומחמיץ את הדין שלא לצורך, שהרי סוף סוף לא אזוז מפסקי השולחן ערוך, ונמצא כחם של הדיינים הזרזים להורות דין לפי המקובל ושגור יפה משלי".

מסתבר שכל שררה היתה מאוסה עליו והוא התרחק מכל עסקנות צבורית, סירב להשתתף עם פרנסי הקהלה בענייני הנהגה ובלבד להיות פנוי ללימודיו. הרבנית התירה לעצמה מפעם לפעם לומר לו דברי כיבושים בנוגע לסרבנותו זו, להוכיח ולהסתמך על מאמרי חז"ל שאין רב רשאי לפטור את עצמו מן החובה לשקוד על תקנת עדתו, אבל הוא לא השגיח בה ולא נשמע לעצתה. הואיל והיה חושש ביותר לכל דבר העלול להטרידו מעולם התורה, היה נוהר מפני סכסוכים ופולמוסים עד כדי כך שלא הקפיד על כמה מיני עוול

וקיפוח ביחס לעצמו, כגון בנוגע למשכורתו שלא נשתלמה במילואה, כל שכן בנוגע להכנסות שבגדר רח"ש וכיוצא בהם.

דרך כלל שנא את הרבנות עוד מגעוריו וביקש כמה דרכים להסתלק הימנה. פעם אחת באו אליו אורחים מחוץ למדינה, הוא התחנן לפניהם שיהיו טורחים במקומותיהם להמציא בעבורו בבית מסחר של יהודי דתי איזו משרה לשעות אחדות, אם בתור מתרגם מכתבי משא ומתן, ואם בתור פנקסאי על סמך ידיעותיו בחשבון.

ג.

לארץ ישראל

אמנם כשהגיע לשבעים ביצע את מחשבתו זוממת בקרבו כל ימיו, ועזב פתאום את רבנותו בלובלין, ברח ויצא את העיר בחשאי בלא ברכת פרידה מאנשי קהילתו, ורק בלויית השמש (עד ויגה) שנצטוה לשמור את הדבר בסוד ברח ועלה לארץ ישראל, אף על פי שכמה מידידיו הותיקים בארץ גילו לו את דעתם במכתביהם אליו, שאין כמעט תקוה להיות פרנסתו מצויה לו שם אפילו בצמצום.

שתי תשוקות עזות נצטרפו באותה בריחה: התשוקה להשתחרר מן הרבנות והתשוקה לארץ אבות. לפיכך הפליג דעתו מן האזהרות של בני משפחתו, ולא דאג אלא להוצאות הדרך בעמל רב, ובמשך שנתיים עלה לו לקמץ ולקבץ על־יד את הכסף הדרוש לצרכן ולא לימים הבאים. הוא עזב את כסאו הנהדר בלובלין מתוך קורת רוח וחדוה בלא היסוסים ופקפוקים, שלא לחשוש לעקירת פרנסתו כאן ולהעדר סכויים שם ברח בעוני ובחוסר כל, מן העיר שחיבבה והעריצה אותו במידה בלתי מצויה, וקיבל עליו מלכתחילה את היסורים של זקן חולה הדר בארץ ישראל בלא שום התמנות.

הוא היה שונא בצע בתכלית שנאה. מעין פחד מפני הכסף היה מלפפו כל ימיו, וידיו היו רותחות כשנגעו בצורת מטבע, כאילו היא מטמאת את הנפש אף במגע. הוא סירב לקבל רח"ש ויתר ההכנסות שמחוץ לשכירותו הקבועה ובנידון זה מרובים היו הסכסוכים בינו לבין הרבנית שלא נתרצתה לוותר על אותן ההכנסות, לפי שהן היו עיקר במשק הבית והשכירות הדלה טפל לגבן.

מימיו לא טעם טעמו של יצר הכבוד, הוא לא הרגיש כלל באותות הוקרה והערצה שהגיעו אליו מקרוב ומרחוק. בבחינה זו היה ממש כתינוק, הואיל ולא הכיר כראוי בכשרונותיו המיוחדים לו ולא ראה עצמו מופלא ומצוין

בחכמה ובמדות תרומיות. התהלך עם הבריות כאדם פשוט וכאחד מהן. הסביר פנים אף לבורים ומעוטי דעת, כאילו שווים הם לו במעלות התורה והחכמה. היה תוהה ובוהה על נימוסי ההכנעה ויראת הרוממות של הבריות ביחס לו, ולא יכול נשוא דברי ההערצה שנאמרו בפניו, עד כדי כך שלרוב גער באלה שנהגו בו כבוד יותר מדי ונפנה מהם מתוך תרעומת.

אף היה בא לעתים לידי רוגז. כשנתבקש להתפלל על איזה חולה התריס וצעק: „התחת אלקים אנכי, מוטב שתתנו צדקה לעניים“. אמנם היה מזכיר את שם החולה בתפלה בשמנה עשרה, אלא שלא רצה להודיע על כך לשואל כדי שלא יצא לו שם של „צדיק“. פעמים היה משיב למבקשים מתוך צער כבוש: „אין אני ראוי להתפלל בעבורכם, לכו אצל פלוני אלמוני הוא ירא שמים יותר ממני“. ועתים היה גונח ואומר בלחש כאילו משוחח עם עצמו: „מי אני ומה אני? במה אוכל להושיעם? הן רק באנחה מקרב לב! ואנחה זו הריני זקוק לה לצורך עצמי... אוי לי שרבונו של עולם לא הניח לי בעולמי כלום בשביל אחרים, אפילו לא אנחות עלובות... רק לעתים רחוקות היה מרעיף ניחומים למבקשים על תפלות מתוך געימה לבבית כבושה.

כל ימיו חי בעניות ולא חש בה, הסתפק במועט ושמח בחלקו שזכה להיות לן באהלה של תורה, אבל כשנצטברו אצלו גלי גלים של חידושי תורה וידו לא השיגה להוציאם לאור, נצטער צער רב מתוך חשש לכתבי היד שמא יאבדו במשך הזמן. אמנם בנעוריו נגנבו ממנו כאלפיים דפים של כתבי יד, כמסופר בסוף ספרו „אבן הראשה“. בדרכו לווארשה נטל עמו תיבת בדיל מלאה כתבי יד ושמר עליה שמירה מעולה כל כך, עד כדי למשוך אליה את עיני הגנבים שברכבת ולעורר עליה את החשד שטמונים בה שטרי כסף או מרגליות. הללו כיוונו את שעת הכושר ותפסו את התיבה, כשהעמידה על גבי הקרקע לכשירד מעל העגלה שהוליכה אותו לאכסניתו ומנה לעגלון את שכרו. בעזרת מודעות בעתונים ובבתי כנסיות נמצאו קטעים של כתב היד בחנויות שונות של מוכרי סידקית, שקנו את פיסות הנייר לתשמישי כריכה של סחורות לקוחותיהם. הרבה שנים התאבל על האבידה הגדולה ולא יכול היה להשכיחה מלבו. פעמים מספר אמר: „אינני מסוגל שוב לכתוב דברים חריפים כאלה“.

ד.

ענק במדעים

רבי אליהו היה מענקי הדור גם בשטח המדע וחכמות חיצוניות. מספר עליו בנו בזכרונותיו:

„נודווגו לו כשרונות שימושיים ממדרגה עליונה עם כח חידוש של מעיין נובע. כשרון של זכרון פלאי בחינת בור סיד שאינו מאבד טיפה, וכשרון של תפיסה מהירה וברורה עם עמקות וחריפות של הגיון. מוזיגה של עלוי וגאון שמעטים מן המעטים זוכים לה.

הוא שקד כל ימיו על שני התלמודים ועל נושאי כליהם הראשונים והאחרונים, אך מצא שעה של פנאי לשקוד גם על חכמות העולם על היסטוריה, גיאוגרפיה, מדעי הטבע, על מטמטיקה וביותר על חשבון הנשגב דיפרינציאל ואינטגרל הוא גילה אי אלו כללים בחשבון החרוזות (ר' יעקב ליפשיץ מספר בדברי הערכתו כי רבי אליהו המציא כללים מטמטיים שנתפרסמו לאחר שנים על ידי האקדמיה בפטרבורג). מתוך חיבה יתירה למד בנעוריו את חכמת הרפואה עד שנתמחה בה, על כל פנים להלכה, והצטיין ברוב ידיעותיו עד כדי כך שלעתים הוזמן למועצה של רופאים (קונסוליום) לדון עמהם על מצבו של איזה חולה מסוכן. מנוי היה עשרות בשנים על העתון המפורסם „מדיצינישע וואכנשריפט“ ולא חס על ממונו המועט להוציא סכומים הגונים בערך על ספרי רפואה בכמה לשונות מהם עיוניים מהם שימושיים. זריו היה לקנות או לשאול מרופא את ספרי הרפואה החדשים תיכף לפרסומם ולתהות על כל תגלית באבחנת מחלות וברפויין.

הוא ידע למנות בעל פה את הרכבותיהם של סמי הרפואה כפי שהן רשומות בלוח של פתקי הרפואה. זכורני אחד מטובי הרופאים בלובלין ביקשני לעורר דעתו של אבי שלא יהא מגלגל עמו בשיחה על עסקי רפואה במעמד אנשים אחרים, הואיל ושלל במתכוון הוא מגלה את קלונו ברבים. מתוך הנחתו התמימה שכל רופא יודע את חכמת הרפואה על בוריה, הוא דן עמי על יסודות התרכיב של הסמים ופרטיהם, ומאחר שאיני בקי בהן כמותו, הריני יושב ושותק כתלמיד בפני רבו ונמצאתי עלוב בעיני הבריות במחקרו על השחיטה (בספרו אמרי שפר) הוא משתמש בדעותיהם של חכמי הרפואה בנידון עצבים, ורידים, סימני חיות, פרכוס אברים ונתוח בחי.

בלא עמל ובלא בזבוז זמן הרבה, רכש לו אבי את הלשונות יונית, רומית, גרמנית, צרפתית, אנגלית. — הוא קרא בקביעות משך שנים את ה„טיימס“ הלונדוני — רוסית ופולנית. קריאה אחת במלון כרסתני של איזה לשון, לרוב בשעות שלפני השינה, היתה מספקת לו לחרות ולשמור בזכרונו את כל פירושי המלים בתכלית הדיוק. נוהג היה לבקש מאמי למחרת היום שתבחן אותו אם הוא יודע את המלון כולו בעל פה, וכשנכשל לפעמים רחוקות

בהשוואתה של מלה אחת בלבד מיד בא לידי חולשת הדעת והיה גונח בלחש : „וי לי שאני תשוש זכרון“... הוא לא השגיח כלל בערכה השימושי של הלשון ולא הבחין בלמודו בין מלים שגורות ומלים בלתי שגורות שאין לאדם כמעט צורך בהן. לא הבחין למשל בין תרגומי המלים הרווחות כגון אדם, בית, ארץ, שמים וכדומה. לבין תרגומי שמות נדירים של צמחים, חיות, אבנים טובות וכדומה. אלא ראה לו חובה להיות בקי בכל המלון הכרסתני מתחילתו ועד סופו ללא שום חסר, והוא הדין באנציקלופדיות מדעיות שלמד בעל פה את כל ערכיהם בשה שלא לברור ביניהן ושלא להעדיף אלו על אלו מטעם הצורך השימושי.

אין לשער את רוחב ידיעותיו בגיאוגרפיה. תמיהני אם נמצאו דוגמתו בקיאים בשבילי הארץ אפילו בין גדולי המומחים למקצוע זה. שום נקודה בכדור העולם לא נתעלמה ממנו. אף המקומות הקטנים ביותר, פינות נדחות, ישובים זעירים, מדברות שוממים, אף הפעוטים שביאורות, נחלים, אגמים, הרים, עמקים וכיוצא בהם היו נהירים לו בכל פרטיהם. פרטי אזורים, פרטי אקלים, מסלולים, אוכלוסיות. המפות הרגילות לא הספיקו לו, והיה קובל על אי הדיוק שבהם. הן נפסלו בעיניו על לקוי כלשהוא בנוגע לממדים, והשתדל עד מקום שידו הגיעה לו להשיג מפות מדעיות וביחוד צבאיות שנתפרסמו על ידי מוסדות לקרטוגרפיה, מפות מיוחדות לכל חבל ומחוז מפות מיוחדות לכל קריה זכרך שהיה משטיחן על גבי הרצפה, מעיין בהן עד שנעשה בקי בדרכים המתקנות שבמדינות, לרבות גם כבישי אוטומובילים וברחובותיהן של ה- עיירות הגדולות.

בקי היה אף ברובי מסילות הברזל שבעולם, בתחנותיהם, בזמני המסעות ובסידורים. לדוגמא, הוא ידע בעל פה את ספר המסעות של כל מסילות הברזל ברוסיה, בגרמניה בצרפת ובאנגליה. אחד הסופרים ב„מומנט“ הוורשאי מספר : „כמה וכמה מיהודי לובלין שהתעתדו לנסוע לאמריקה היו מטרידים את רבם בשאלות, מתי האוניות מפליגות מהמבורג, ומתי משרבורג וכדומה. הוא השיב להם על פי הרשום בזכרוננו תשובות מפורטות ומדויקות, אלא היה רגיל להוסיף ולמנות את סדר הפלגותיהן של האניות במשך עשר השנים האחרונות.

בקי היה ברחובות כרכים של הרבה ארצות, אף על פי שלא עבר בהן ולא נתכוון מימיו לנסוע לשם. זכורני כשסיפרתי לו על ביקורי בבית אחד מבני משפחתנו בניו יורק נשאלתי כיצד נסעתי ובאתי מהאכסניה שלי למקום מגוריו של זה, ותיכף לתשובתי חייד ואמר, „סבבת את הדרך, עליך היה

לנסוע בתחתית, בי אם טי" עד התחנה, להחליף שם ברכבת, אי ער טי", ולנסוע עד התחנה... נודרו והוציא מבין גלי המפות את לוח התחתיות של ניו יורק והעמידני על טעותי".

כשנודע לו שהופיע בברלין קלנדר מדיציני חדש באנגליה, הוא הזמין אותו מיד. אך כאשר נתגלו כנראה קשיים בהשגתו, הוא ביקש לשלוח לו אותו קלנדר בגרמנית, אף כי הוא נופל ברמתו מזה האנגלי. קרה גם לא פעם שהחזיר ספרי מדע שנשלחו אליו במתנה על ידי כמה מדידיו, או משום, לא מצאתי בהם תועלת לא לנשמה ולא לגוף" או משום שהרמה המדעית שלהם לא הניחה את דעתו.

פעמים מספר ניצל את ידיעותיו המדעיות גם בשטח ההלכה. בתשובה ל"ד שבספרו, אמרי שפר", הוא מאריך בהגנה על השחיטה היהודית שעמדה אז בסכנה, ומוכיח באותות ובמופתים שהיא ההומנית ביותר, וישרים דרכי ה", הוא מצטט טקסטים גדולים בצרפתית ובגרמנית לביסוס דבריו. בתשובה כ"ג בספרו, "אבן הראשה" השקיע ידיעות רבות משטח המדע בהסברת עניני מדות ומשקלות.

ה.

תמימות וצדקות

על אופיו ותכונותיו מספר הבן בזכרונותיו:

"ענין גדול היה אבי. קומתו היתה גמוכה בעיניו על שום תביעותיו הגדולות כלפי עצמו. בעטיו של קנה מידתו, הגדול ביחס לשיעורי כשרונות וקנייני ידיעות. על כן היה רגיל לומר חידושי תורה גם בפני בורים והדיוטים, או לשוחח שיחות מדעיות עם פרחי אוניברסיטאות ודוקטורים טירונים שלא להעלות על דעתו שאין הללו מסוגלים להבין את דבריו ואינם כדאים לו. עתים היתה מבקשת אמי לעוררו על מצב מגוחך זה, כדי שלא יטריח בחכמתו אנשים שאינם מוכשרים לקבלה. שמא תפקע אזנם של השומעים והוא היה משיב לה בתום לבו: היתכן והללו אינם תופסים סוגיה שבחידושי רבי עקיבא איגר או ב"שאגת אריה" או ב"קצות"? כל שכן והם תופסים את דברי; היתכן שתלמידי אוניברסיטה, קל וחומר לדוקטורים מלומדים מאיזה מקצוע שהוא לא יהיו יודעים במטמטיקה העליונה ובמדעי הטבע, בפיסיקה, חימיה רפואה" קשה היה לו לשער שמצויים אוכלוסים גדולים של עמי ארץ ומעוטי תורה, כשם שקשה היה לו לשער את מציאותם והוייתם של אפיקורסים ופושעים בישראל.

ודאי שבין כשרונותיו הרבים התבלט ביותר כלפי חוץ כח הזכרון שלו, חזון הפלאים של בקיאותו בים התלמוד ובכמה מקצועות המדע, אבל בעיקרו היה חריף ועמקן בעל תפיסה גהירה ובעל הבנה יסודית הנוקבת וחודרת עד תמציתו של דבר, עם שהיה חס גם על קליפות וגובלות של חכמה וחושש לאבדן. היה איזמל שכלו החד מבקיע אותן בנעיצה אחת ומחשף את הגרעין. לאמר: הוא ניצול מעגשו של „צנא דמלי ספרא“¹ ניצול מסכנתה של בקיאות יתירה שמצוה להאהיל ולהאפיל בעודף חומרית של הגיונם הפנימי של אלו.

מדה אחת הגיעה בו לידי קיצוניות וקנאות להלכה ולמעשה, היא אהבת האמת ללא שום הנחות ופשרות, אוביקטיביות כלפי עצמו, כלפי בני משפחתו, עד כדי התגברות על טוב לבו וכיבוש רחמיו. כשהוצע שידוך לאחותי ואבי החתן גילה דעתו שאינו סומך בכך אלא על „אמרי פיו הקדוש של הגאון מלובלין“, לא נענה אבא לבקשת אמי לדבר קצת בשבחה של בתם. אף על פי שהיא הגיעה לפרקה מזמן, טען ואמר מוטב שלא ישאלוני כל עיקר, שמא אקלקל את השידוך בתשובותי. הואיל ועל צד האמת אין בתנו ראויה לבחור מוכתר במעלות שכזה...²

קרוב לחמשים שנה כיהן ברבנות בתחילה בעיר קרטו ברעזי שבפלך גרודנא בשנת תרמ"א, ואחר כך בעיר מרימפול בשנת תרנ"ד, רבנותו האחרונות היתה בעיר לובלין, בה כיהן משנת תר"ע עד שנת תרפ"ה, השנה בה עלה לארץ ישראל. כשעזב את מרימפול חתמו כל בני הקהלה על פטיציה, המבקשת ממנו להשאר בקהלה, הנהלת הקהלה אף הסכימה להעלות את משכורתו בחמשה רובלים לחודש אך קהלת לובלין לא ויתרה והוא עבר אליה.

עשרה ספרים חיבר רבי אליהו, רובם בשטח ההלכה, בשאלות ותשובות ו- חידושים על הש"ס, ומעוטם באגדה, הלא הם: „אבן הראשה“, „אמרי שפר“, „אבן פנה“ (שתי מהדורות), „דבר אליהו“, „דבר הלכה“, „מלואים לדבר הלכה“, „מלואי אבן“, „חיבת הקודש“ ו„דברים אחדים“. כן חבר שני ספרים במוסר וחזק הדת, האחד ברוסית והשני בפולנית להמוני העם.

1.

צרת עגונות

ביחוד התמסר לפתרון שאלות עגונות שהחמירו אחרי מלחמת העולם הראשונה בהם נספו אלפי חיילים יהודים והשאירו את נשותיהם עונגות. בהקדמתו ל„דבר הלכה“ המוקדש כמעט כולו לענין זה הוא מזכיר:

„מ"ש בב"ח החדשות שכל מי שמתיר עגונה כאילו בנה אחת מחורבות ירו-
שלם", במלואים לדבר הלכה האריך בענין זה וכתב: „כשיש אומדנא שכבר
מת הבעל, אפשר לצרף מה שיאמרו בית דין לסופר ולעדים לכתוב ולמסור
גט כריתות להאשה, כי אין אפשרות לבעל לבוא, וזה נוח לו וזכות היא
לו שתגרש אשתו ולא תתעגן והסופר והעדים הם כשליחי הבעל" בספרו
הוא מצטט רבות את הספר „בית ישראל" להמגיד מקוזניץ זי"ע ומסתמך
עליו הרבה להלכה בהיתר עגונות.

הספרים השאירו רושם עצום על קהל הלומדים, רבנים וגדולי תורה הריצו
אליו מכתבי עידוד וברכה מכל קצווי תבל, מכל החוגים והזרמים. הגאון
רבי יצחק אלחנן מקובנה מריץ אליו מכתביה וכותב עליו: „הרב הגאון
המפורסם לתהלה סיני ועוקר הרים חריף ובקיא בחדרי תורה". והגה"ק
רבי ישכר דוב מבלז מכתירו במכתבו אליו: „הרב הגאון המפורסם בשער בת
רבים בחריפותו ובקיאותו" אכן, החריפות והבקיאות, שנים אלו היו תכונותיו
העקריות של רבי אליהו.

ביום כ' אלול תרפ"ה עלה רבי אליהו לירושלם והשתקע בה, הוא הוציא
לפועל את אשר חשב מזמן. לנסיעתו לארץ ישראל התכונן שנים מספר.
בהקדמתו לספרו „מלואי אבן" הוא כותב, „ואצפה לרחמי שמים כי יחלימנו
וירפאני, ואולי יזכני ה' לעלות לארה"ק תוב"ב, ואשר שם אמצא מנוח לסדר
ולהדפיס ובכת אוירא דא"י אשר חיי גשמות אויר ארצה יאיר עיני במאור
תורתו".

ירושלם קיבלה אותו בזרועות פתוחות ובכל הכבוד הראוי. הוא החל להרצות
שיעוריו בקביעות בישיבת „אוהל משה", לשיעורים אלה באו גם משיבות
אחרות. גדולי ירושלם צירפוהו לחברתם, התכבדו בכבודו והתחממו לאורו,
ביחוד הרבה לכבדו רבי חיים זוננפלד שאתו יחד עסק בצרכי צבור ובבעיות
כלל.

חולה ורצוף היה רבי אליהו בבואו לירושלם, ומחלותיו לא רק שלא סרו
ממנו בירושלם אלא עוד החמירו, וביום ט"ז אייר תרצ"ב, שלשה חדשים אחרי
פטירתו של רבי חיים זוננפלד זצ"ל, גפטר רבי אליהו בהיותו כבן שמונים.